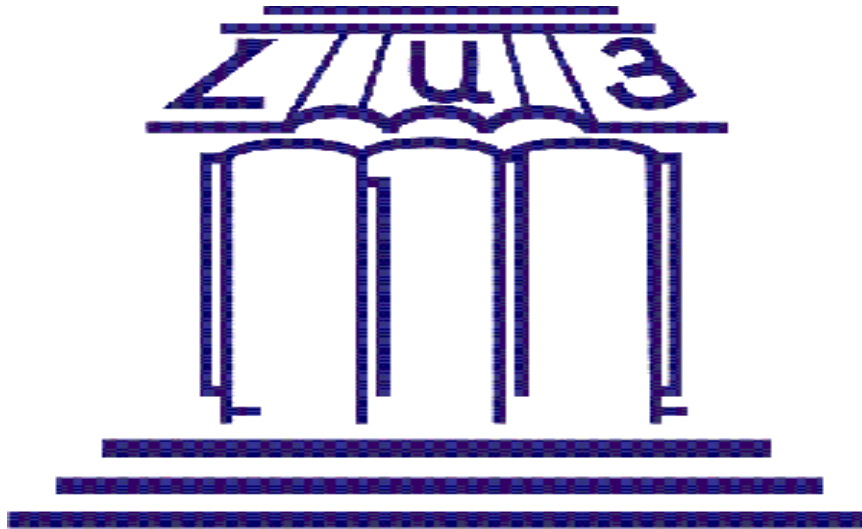

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

nr 3

U. D. Empg

1856

644
350

v

Լույս
350

u m

ԱՐՁԱԿ ԵՒ ՉԱՓԱՐԵՐԱԿԱՆ

Աշխատութիւնները:

№ 3.

Գրէ՛ այնպէս, ինչպէս որ խօսւմ են,
եւ խօսէ՛ այնպէս, ինչպէս որ գրոււմ են:
Կառամիլին:

Ս. ՊԵՏԵՐՐՈՒՐԳ.

Յակոբ Լաճնսոնի տրպարանումը.
1856.

891.99
7-29

Լոյս. Ս. Պետրի

804

3442

8891.99
7-29

Անվանա մարդ

(Նուէր Մն. Թխմուրեանին)

Живя согласно съ строгою моралью,
Я никому не сдѣлалъ въ мірѣ зла.

Некрасовъ.

Հետեւելով միշտ օրինաց աշխարհի՝

Եւ կեանքումըս մարդու վրնաս չի արի .

Արժանացայ մեծ մեծ պատուոյ ու փառաց ,

Որ մի միայն նըպատակն էր իմ կենաց .

Տունըս առատ ազգի ազգի ուտեստով¹,

Անդուկներըս լի թանկագին ըզգեստով .

Ծառաներըս մունջ, միշտ հըլու² հրամանիս ,

Անպակաս էր ոսկի արծաթ գրպանիս :

Բայց ո՛վ տեսաւ երկրիս վերայ անփուշ վարդ ,

Այսպէս յաւէտ³ փառքով լցեալ չի կայ մարդ .

Այո՛, հասան ինձ-էլ օրեր դառնագին ,

Բայց ՚ի զուր , զի յանցաւոր չէ՛ր իմ հոգին .

Եւ մնացի Տիրոջ կամաց հընազանդ ,

Աղօթելով տիւ եւ գիշեր ջերմեռանդ .

¹ կերակուր , кушанье. ² հնազանդ , послушный. ³ միշտ , всегда.

1010
41.020

28-349

350-2003

Հետեւելով միշտ օրինաց աշխարհ՝
Եւ կեանքումն մարդու վընաս չի արի:

Մի օր ծառաս կտուրեց իմ մեծ հայելին,
Որ կաթննար քիչ-քիչ հաղար ֆիօրին¹.
Եւ չսասցի նորա խօսքեր անկայել,
Այլ ստիպեցի վեց ամ ձրբի ծառայել.
Այս դիպումածը նորա խրատ կը լինէր,
Թէ որ մինչեւ եօթներորդը նա սպրէր:

Հետեւելով միշտ օրինաց աշխարհ՝
Եւ կեանքումն մարդու վընաս չի արի:

Մի օր եկաւ իմ մօտ մի խեղճ պատանի,
Խնդրեց, որ ես գընեմ նորա մի բանի,
Խիստ չափաւոր էր թըշուառի խնդրածը,
Բայց էն տարի շատ թանկագին էր հացը.
Չընդունեցի. նա-էլ գընաց ջուրն ընկաւ.
Ափսո՛ս տըղայ, որ նա էդպէս շուտ մեռաւ:

Հետեւելով միշտ օրինաց աշխարհ՝
Եւ կեանքումն մարդու վընաս չի արի:

Մի օր տեսայ մի ալեւոր մուրացկան,
Որ վեց տարի առաջ այդումն էր վարձկան².
Խօշ քէշ³ արի հետը, սիրով խօսեցի,
Սրանից սա վայ՝ վո՛նց է քէֆըդ ստացի.
Բայց նա յանկարծ ինձնից խնդրեց մի մանեթ,
Եւ դարմացայ սաստիկ, ու շուտ դարձայ յետ:

Հետեւելով միշտ օրինաց աշխարհ՝
Եւ կեանքումն մարդու վընաս չի արի:

Մի օր որդիս իրա կամքով անհրաման
Սընտուկիցըս հանեց հինգ թէ վեց թուման⁴.
Եւ իմացայ, վըրայ-հասայ, բըռնեցի,

¹ Флоринъ, гульденъ. ² բանւոր поденщикъ. ³ բարով տալ եւ առնել, здорваться. ⁴ 10 մանեթ, 10 цѣлковыхъ.

Չեղքը կապած դատաւորին մատնեցի.
Հատ չի անցաւ՝ վախից խեղճը թոյն¹ կերաւ.
Ահա, էսպէս միակ յոյսը իմ կորաւ:

Հետեւելով միշտ օրինաց աշխարհ՝
Եւ կեանքումն մարդու վընաս չի արի:

Իմ Հուշանի սիրտը կը պաւ Օհանին,
Իդ Օհանի ծընողք չուքի² խեղճ էին՝
Եւ Հուշանիս տըւի հարուստ քօռ Գօգուն,
Որ համբանքով չդիտէր չափը իր ոսկուն.
Բայց քամբազդ էր ծընած օրից խեղճ Հուշան,
Վեց ամիսից միտաւ թաց սառ գերեզման:

Հետեւելով միշտ օրինաց աշխարհ՝
Եւ կեանքումն մարդու վընաս չի արի:

ՄԱՅՐԱԿԱՆ ՍԻՐ

Ո՛վ ուշադրութիւնով նայել է կենդանիների վերայ, երբ-որ նորա իրանց ձագերի հետ միասին են լինում, ո՛վ նկատել է այն ուրախութիւնը, որ փայլում է նոցա աչքերի մէջ այդ ժամանակ: Ո՛վ, ֆո, տեսել է մարիին³, երբ-որ նա կրկտելով կանչում է իրա վառեակները: Նա բերկրում է՝ տեսնելով ինչպէս ձագերը հաւաքում են փշրանքի կամ ցորենի հասերը, որ ինքը, թէ՛ եւ քաղցած՝ խնայել է ուտել: Տեսե՛լ էք, երբ-որ մանրիկ վառեակները թառում են իրանց մօր մէջքին կամ հաւաքվում են նորա թեւերու տակ: Ո՛վ-որ այս ամենը ուշադրութեամբ տեսել է՝ մայրական սիրոյ վրայ ունի փոքր ինչ գաղափար:

Տեսե՛լ էք երբ-որ կատուն կատուիկների հետ խաղ է անում. ի՛նչ սէր, ի՛նչ ուրախութիւն է այդ նորա համար. ի՛նչպէս համբերութիւնով տանում է նոցանից ստացած չարչարանքը. նորա անխնայ կրծոտում են իրանց ասեղի պէս սուր ատամներով, փետիւրտում են նորան, բայց նա

¹ զէհիր, ядъ. ² որովհետեւ, такъ какъ. ³ հաւ, курица.

նաեւ վախնում է անդառնալով թափառելու շարժել, որ ցաւ չի տառնալէ նոցա: Թէ վրտանդ¹ է տեսնում իսկոյն զգուշութեամբ առնում է նոցա իր բերանը եւ տանում է սարահող² տեղ:

Տեսել էք թռչունի բուն շինելը: Ամեն օր, ամեն ժամ անձանձիր³ աշխատում է. ո՛չ մի բույլէ դադար չունի: Երբ-որ բունը պատրաստում է թռչում է վախով փետուրներ հաւաքելու, որ թէ չի գտնէ՝ ուրախութեամբ իրանից կըլիւտէ, քանթէ կըյօժարի կոշտ տեղ դնել իր թոյլ ձագերը:

Աշխարհը ամեն կենդանիից վախկոտն ու հեղն է. ամեն բան նորա սարսափեցնում է. բայց եթէ դառը հեռն է կատաղի շունից-էլ չի վախենալ եւ պատրաստ է քաջութեամբ պատերազմել նորա հետ: Թէ տեսնէ որ գայլը մօտենում է գառնուկին՝ շուտով իրան կըտայ պատառ-պատառ անել, քանթէ նորա:

Թռչունը մինչեւ ի մահ կը պատերազմի օձի հետ, միջիւնը՝ որդի հետ, մեղուն-էլ նոցա հետ, որոնք կը համարձակին ձագերուն վրնասել: Ամեն դաղան շատ կամ քիչ կատաղի, վայրենի, արիւնարբու է. բայց նոցա մէջ ամենից չարերը՝ վագրը⁴, բաւթարինէն⁵, առիւծը, արջը՝ սիրում են իրանց կորիւններուն⁶: Երբ-որ օձը տեսնում է թշնամիի մօտենալը՝ ձագին առնում է գիրկը եւ սարսափելի բերանը բացած՝ պաշտպանում է նորա: Այս մայրական սէր է:

Եթէ դաղանները եւ սողունները⁷ սիրում եւ պաշտպանում են իրանց կորիւններուն կամ ձագերուն, եթէ նոքա հոգս-քաշում են եւ կեանքերը անգամ զոհում են նոցա համար, ո՛րքան մեծ պիտի լինի մարդու մէջ մայրական սէրը. ի հարկ է որ անպատմելի մեծ. պատճառ-որ՝ մայրը ունի բանականութիւն⁸, հասկացողութիւն, որից զուրկ են կենդանիները. նա գիտէ, որ իրա զաւակը պիտի աճի, ծաղկի: Մայրական սէրից մեծ բան չի կայ երկրիս վերայ: Աշխարհիս երեսին ամեն բան փոխվում է, ամեն բան կորչում եւ մոռացվում է, ամեն սէր սառում է. բայց մայրական սէրը յաւիտեան մընում է անփոփոխ: Այս սէրը նրման է այն անթառամ սէրին, որ Աստուած ունի իւր ստեղծած արարածների վերայ:

Երբ դիպումա՞ր բաժանում է մեղ մօրից (վա՛յ մեր այն օրին) էլ

¹ փորձանք, опасность. ² անվախ, անկասկած, безопасный. ³ անդադար, неугомымый. ⁴ тигрь. ⁵ гиенна. ⁶ բալա, լակոտ, щепокъ. ⁷ սողացող կենդանի, пресмыкающія. ⁸ խելք, միտք, разумъ.

մեր վերայ չ'են փայլում դրթառատ աչեր, մեղ համար փախվում է ամեն կարեկից սիրտ. ա՛յն ժամանակ զղում ենք մեր առանձնութիւնը. ո՛չ հարըստութիւն, ո՛չ մի աշխարհի փառք կարող չէ՛ վարձադրել մեր այդ կարուստը:

Մեր մայրը կարող է պառաւել (որովհետեւ այդ բընութեան օրէնք է), բայց նորա սէրը միշտ թարմ կը մընայ. նորա սիրտը կը կորցնէ զգացմանց կենդանութիւնը, նորա երեսը կը զրկուի գեղեցկութիւնից. բայց նորա սէրը մեղ համար միշտ թարմ¹ եւ ջերմ կըմնայ: Միտըդ բեր ուրեմն, երբ-որ նորա թառամած կը տեսնես, ի՛նչքան նեղութիւններ, ի՛նչքան վիշտեր, ի՛նչքան ցաւեր կըրել է նա քեզ համար. միտըդ-բեր նորա քու վերայ ունեցած հոգսը, երկիւղը, եւ չի կարծեմ, որ դու այնուհետեւ համարձակիս ժամանակից առաջ նորա մաղերի սպիտականալու եւ նորա գերեզման մտնելու պատճառ լինել:

Ս ի Ր յ Ե Ր Գ

Սիրելիք՝ օգնութիւն հասէ՛ք,
Անձար գլխիս ճար տեսէ՛ք.
Սրտումս է սիրոյ բոցը,
Հատ խոր է նորա խոցը.
Հանգընելու հնար չի կայ,
Լաւընելու ճար չի կայ:
Բաղձից վարդ քաղել ուղեցի՝
Փըշով ձեռքս ծակեցի.
Մնոյս սիրով վառուած եմ,
Բրոնաւորից դաղուած եմ.
Աշխար աչքիս սեւցել է,
Հոգիս մէջը գեւցել է.
Ժամ, սրտարագ, սրբութիւն,
Ինձի էլ չեն փրկութիւն...

Աշխարումս մի կին-էլ
Եւ արիս թայը չի ծընել.
Ո՛չ Սարա, ո՛չ Համիրամ՝
Իլել են Օ՛հանիս նըման.
Երկէն բօյլ չինարի,
Ինքը տամբլեց տարի.
Նախ չուն աշքը ջէյրանի².
Քեզ պաշտօն երանի՛:
Ո՛չ Յուզիթ եւ ո՛չ Եսթեր
Ունեցել են քու թուխ ունքեր,
Սիրուն, նազելի Օ՛հան,
Աշխարումս անըման:
Ո՛ր թաղաւոր քու սէրէն
Վէր չի գալ իւր աթոռէն,

¹ Թաժա, свѣжій. ² վիթ, газель.

Ծնկովըդ չի փաթաթուիլ,
Քու սերը չի պաղատիլ.
Աշխարումըս չէ՛ բաղդը
Նըստել արքայի թախտը.

Չ'եմ ուղում ես դանձ ու թագ,
Տուէ՛ք անձկալուս մենակ.
Ունախողիդ ես դուռ պան,
Անգին գոհար իմ՝ Օւնան:

Հաջնէրի ճանապարհորդութեան ժամանակ պատահած անցք:

Երբ-որ ես միտքս դրել էի (ասում է սր. Հաջնէր) Վեղապաղնամից դուռ-դալ՝ յանկարծ լսեցի, որ Վէրը անունով մերձակայ գեղումը մի մատաղահաս այրի Հնդկաց սովորութիւնով իր մարդու մարմնի հետ պիտի այրուի: Հետաքրքրութիւնս ¹ շարժեց տեսնելու այս դիպուածը, որ ինձ համար միանգամայն նոր էր, եւ ոտով գնացի ժամուկէտուայ ճանապարհ: Երբ-որ հասայ նշանակած տեղը՝ ահազին բաղմութեան մէջ տեսայ այրին, որ չորս կողմը հաւաքած իր սիրելի բարեկամները նստել էր մի ամպհովանիի ² տակ: Քսան հինգ տարեկան հաղիւ կրկնէր նա. դէմքով-էլ խիստ սիրուն էր: Տեսնելով նորա դառը վիճակը՝ շատ ցաւեցայ վրան. բայց ինքը այրին ամենեւին վախ չ'էր ցոյց տալի այս սարսափելի չարչարանքի համար:

Փոքր ինչ սպասելից յետ գնացի այնտեղ, ուր-որ նորա համար պատրաստած էր դժոխային գերեզմանը: Դաշտի մէջ տեսայ մի լայն եւ ընդարձակ փոս բերնէ-բերան ³ լցրած ածուխով, ուր անդադար աւելացնում էին չոր փայտեր. փոքր ժամանակից յետ բերին մեռելը եւ մեռնելուն: Փոքր պատեցին կտաւէ որմով ⁴. այն ժամանակ սնապաշտութեան ⁵ խնշճ՝ զոհը մօտեցաւ իրա խարոյկին ⁶:

Այրին հազին ունէր ակն ու մարդարիտներով զարդարած շորեր, ձեռին բռնած լիւնն եւ մեխակի արմատներ՝ անդադար հոտ էր անում: Դեռ ես

¹ Հետաքրքրութիւն, բան իմանալու կամ սովորելու ցանկութիւն, любопытство. ² ամպհովանի, балдахинъ. ³ բերնէ-բերան, լի, полный доверху. ⁴ որմ, պատ, загородка. ⁵ սնապաշտութիւն, египетіе. ⁶ խարոյկ, костёр.

փոսին չի հասած՝ հանեց վրայի թանկագին շորերը, բաղշտեց մերձաւոր աղագականներին, եւ բարեկամ աղջիկներին չորս կողմը առած՝ գնաց մօտաւոր աղբիւրը եւ լուսուցեցաւ. յետոյ հազաւ հասարակ սպիտակ շոր եւ մօտեցաւ մարդու մարմնին, որ նաշի ¹ մէջ դրած՝ կեցած էր փոսի ափը:

Քանի մի բոսէ մտիկ-արաւ այրին հանդուցեալի վերայ, ձեռերը խփեց կուրծքին ² եւ լաց-իլաւ. յետոյ երկրպագութիւն արաւ, երեք անգամ մանեկաւ փոսի չորս պոռտը եւ մեռելի մօտից անցնելիս՝ միշտ դուխ էր տալի: Վերջի անգամ-որ կանգնեցաւ մեռելի մօտ, մտիկ-արաւ աղագականների վերայ, տուեց նոցա իրա վերջի մնաս-բարեւը, մի բրահմանի ³ ձեռից առաւ եղով կուժը ⁴, եղը թափեց իրա մարդու վերայ, կուժը դրեց գլխին, բարձր ձայնով կանչեց նարայնա (Աստուած իմ) եւ թաա փոսի մէջ: Նորա քամակից գլորեցին կտաւէ որմը եւ մեռած մարմինը. բոսէ չ'անցած՝ փոքր ծածկուեցաւ հաղարաւոր վառած կերտներով ⁵: թմբուկները ⁶, դափերը եւ փողերը ⁷ աւել պինդ սկսեցին հնչեցնել. կնանիք սարսափելի ճիւղ ⁸ բարձրացուցին (չ'գիտեմ՝ ուրախութեան էր, թէ տխրութեան) եւ բոցը ⁹ ահազին սլանի պէս կանգնեցաւ փոսի վերայ: Թէ եւ ես հաւատարի ⁹ էի, որ թշուառական այրին բոսէ չ'էր անցնիլ, որ ծուխի մէջ կ'սեղգուէր, բայց սիրտս կառք-կառք իլաւ տեսնելով նորա անքնական եւ սրսկալի մահը:

Երբ կ'լինի, ասացի մտորումս, որ այս կռապաշտութեան խաւարի մէջ մոլորած արգը մի օր տեսնէ Աւետարանի պոյժաւ լոյսը. դարչի իւր մուլար կրօնքի աղտեղի ծէսերից, որ խեղճ մարդկութիւնը ո'չ թէ հաւատարել է գաղտնեւորին, այլ եւ տառնապատիկ առաւել ցածայրել է նուանից, ստիպելով նորա երկրպագութիւն տալ եւ զոհ մատուցանել շունին, օձին, կակորդիլոսին: Բայց ե՛րբ կ'լինի այդ Երբ-որ մանի նոցա մէջ լուսաւորութիւն, կրթութիւն, ուսումն:

¹ նաշ, посылки. ² կուրծ, җ. о 2, грудъ. ³ բրահման, հեթանոսների քահանայ, браминъ. ⁴ կուժ, փարջ, кувшинъ. ⁵ կերտն, մեծ մոմ, факель. ⁶ թմբուկ, տափուլ, барабанъ. ⁷ փող, փուռնա, труба. ⁸ ճիւղ, սուր ձայն, визгъ, крикъ. ⁹ բոց, կրակի ալէֆ, пламя.

ՀԱՆՔ

Եւ

Ստորուկ Մակաօի պատմութիւնը:

Հանք ասվում են այն ստորերկրեայ տեղերը, ուր կազմվում են հրահալելիք, հանքային նիւթեր եւ թանկագին ակեր: Բնոր հանքերը նորա են, որոնց մէջ գրանցվում են ոսկի, արծաթ եւ անդամանդներ: այսպիսի հանքեր շատ կան Ամերիկայում եւ Ասիայում: 1835 թուին միայն Մեքսիկայի հանքերից ստացվեցաւ 29,500,000 մանէթի ոսկի եւ արծաթ: Բնադիկայում մի երկիր կայ Մեքսո-դո-Ֆոիօ, ուր թանկագին քարերը այնքան առատ են, որ այդ պատճառաւ նորա անունը Անդամանդի-Գաւառ է ասվում: Երկար ժամանակ ոսկեխնդիրները ուշադրութիւն չէին դարձնում այդ փայլուն քարերու վերայ եւ համարում էին նոցա հասարակ բիւրեղ: Պատահամբ այդ սուտ բիւրեղներից մինը ընկնում է Հոլանդացւոց դեսպանի ձեռք, երբ-որ նա Լիսաբոնումն էր: Դեսպանը զարմանալով այդ քարի ցոլքի վերայ՝ կասկածանքի մէջ է ընկնում եւ ցոյց է տալի ակնավաճառներին, որոնք միաբերան ասում են, որ այդ ընտիր անդամանդ է: Այնուհետեւ սկսեցին ուշի ուշով Մեքսո-դո-Ֆոիօն դնել, ուրտեղաց այժմ ամեն տարի ուղարկում են Ռիօ-Ճանէյոսի գանձարանը 100,000 դոան զանազան մեծութեան անդամանդներ, բայց ի նոցանից, որ նոյնքան-էլ խորդախութեամբ ընկնում է խարերաներու ձեռք:

Անդամանդը այս կերպ են ժողովում: անդամանդախտն աւագը ածում են մեծ փայտէ տաշտերու մէջ. նոցա մէջ խողովակներով բայ են թողնում ջուր, որ թեթեւ աւաղը տանում է հետը եւ ծանր անդամանդը մնում է յատակը: Լաբրանչիւր տաշտի մէջ կայ մի մի սեւ Ստրուկ, որի պարտաւորութիւնն է ժողովել անդամանդների հատերը: Գանողը պարտական է ձեռքը վեր բարձրացնել, որպէս զի կարողանայ ամենին իմաց-տալ: Եւ ուր-որ կ'գանէ 17 քառաթ ծանրութեամբ ակն խնդն ազատութիւն կըտանայ: Այս մասին կ'պատմենք մի հետաքրքիր մանրամաս (անեդոթ), որ ցոյց-կըտայ սեւ ստրուկների թշուառ վիճակը եւ նոցա պարտնների բարբարոսութիւնը:

Մակաօ անունով մի սեւ ստրուկ գտնում է մի թանկագին անդամանդ. բայց մեծ դին չի դնելով այն ազատութեանը, որ նորա

ապագան ո'չ մի բանով չ'էր ապահովացնում: Բայ ի աղատ կեանքից՝ լաւ համարում է շարունակել իւր աշխատութիւնը, մենչեւ որ իրա համար բաւականին հարատուութիւն ձեռք-բերէ: այդ նպատակով միտքը դնում է թաղցնել մեծագին գոհարը: Բանը այն է հիմի՝ ո'ւր տեղ թաղցնէ, որ վերակացուները չի կարողանան վրայ-հասնել եւ մատնել նորա: Ահա՛ ինչ խորամանկութիւն բանեցրուց ստրուկը: Եւրա խրճիթի մօտ կար մի բարձր կաղնի ծառ, ուր տօթ օրերը նորա հրաման էր բարձրանալ եւ ձուղերի մէջ զովանալ: այս դիպումը պատահ համարելով հնարագէտ ստրուկը ամեն անգամ ոտի մատերի մէջ մի մի կտոր անդամանդ առած (պատճառ-որ՝ միանգամայն մերկ գոլով թաղցնելու համար ուրիշ տեղ չ'ունէր) գնում էր այն տեղ: Երբ-որ տեսնում էր, որ ոչ ոք ուշադրութիւն չի դարձում նորա վերայ՝ հանում էր մատի մէջից քարը, դանակով փորում էր ձուղը եւ զգուշութեամբ թաղցնում էր նորա մէջ: Երբ-որ նա այս կերպով երկար միջոց աշխատեցաւ եւ բաւականին բան հաւաքեց՝ այնուհետեւ կամեցաւ իր մտադրութիւնը կատարել: Առաւ մեծ անդամանդը եւ ձեւացրուց իրր թէ նոր է գտել: Ինչ խօսքս երկարացնեմ, փառքով պատուով տանում են նորա կառավարչի առաջ, որ միւս օր ազատութիւն շնորհում է նորա:

Հիմի մնում է ինչպէս ձեռք-բերել այն ձուղը եւ մի եւ նոյն ժամանակ ոչ ոքի կասկածանքի մէջ չի ձգել: նենդ ստրուկը այդ տեղ-էլ խելք բանեցրուց. գնաց մեծաւորի մօտ, ցոյց-տուեց նորան իր ուռած խոցուած ոտերը եւ ասաց, որ այդ կերպով անտանելի դժուար է նորա ճանապարհորդել: Մեծահոգի պարոնները ընծայեցին նորա մի ջրի: Եւ դորանով չի բաւականացաւ: Առայ՝ որովհետեւ շատ անգամ ստիպուած պիտի լինիմ ջրիից ցած-իջնել եւ ոտով առաջ-երթալ, այդ պատճառաւ խնդրում եմ, որ թոյլ-տաք ինձ մի ցուպ առնել ձեռս: Եւրա տալիս են իրաւունք ձեռին ցուպ առնել: Սեւ ստրուկի ցանկացածն-էլ այդ էր. խնդն հեծնում է ծառի վերայ եւ կտրում է արդէն մեղ յայտնի ձուղը: Յանկացած եւ թանկագին ցուպը ձեռին, գլուխը երեւակայութիւնով բորբոքած՝ առաջ է գնում սեւը դէպ ի Ռիօ: Հիմի նա էլ այնքան հարուստ է, որքան-որ նորա պարոնները, որոնք մի ժամանակ նորա հետ ինչպէս անասունի հետ վարվում էին. անձնահաճութիւնը փայլում է աչքերի մէջ, նա ստրուկ չ'է, այլ ինքը իրա գլխին պարոն:

Այս խորհրդածութեանց մէջ խորացած՝ անցաւ երկայն եւ դժուարանց ճանապարհներ եւ վերջապէս հասաւ Ռիօի պարսպի մօտ. բայց նորա երեւակայութիւնը արդէն Լաբոպայումն էր մնորովում, ուր-որ

— «Այդ ինչ աւելորդ պահանջմունք է, ասաց ցած ձայնով Սնկածոն. մի՛ թէ այդքան տեղը բաւական չէ՛ ձեզ եւ ինձ համար: — » Քայց նորա խօսքը բանի տեղ չ'էին դնում: « ցա՛ծ թռիւր, ցա՛ծ ինջիր », հրամայում էին անդադար: — « Պարօններ, ասաց Սնկածո, փոսը մեծ եւ խոր է. թէ թռչում մեջը՝ կամ վիզս կը խախտեմ կամ ոտս կ'ջարդեմ: — » Ուրեմն դու չե՛ս ուզում իմ խօսքը լսել, ասաց սրտոնը, ու իր մտրակով սկսեց անողորմ կերպով ծեծել խեղճ սեւի երեսը: Վատադեցաւ սեւը բարկութիւնից. ամեն զօրութիւնը ժողովեց եւ մի այնպիսի ապրտակ ծիւղեց սրտոնի երեսին, որի տպաւորութիւնը հազիւ թէ երբէք կ'կորչէր, իսկոյն կռացաւ ցուպի վերայ եւ ուղղում էր փոսի միւս կողմը թռչել. բայց աւա՛ղ, ծակծկած ցուպը նորա ծանրութեան տակ կտոր-կտոր եղաւ. սեւը գլքորւեցաւ գետին, եւ անդամանդները ցրիւ-քնկան նորա չորս կողմը: Արկաւ օրից յետոյ սեւ Սնկածոն կտրտամահ մեռաւ բանդումը ինչպէս դող եւ մարդասպան:

(Նուէր եղբայրական Ուսուցիչ Պատկանեանին) :

— «Առէ՛ք աշխար, ասաց Օհսը երկրորդից՝
Մարդկան ապ դին, այս բալլըը ձեզ առէ՛ք :
Չեզ եմ տալի, ինչ-որ գըրոնէք դուք միջին,
Միմիանց հետ եղբայրաբար լաճնեցէ՛ք: » —

Այս հրամանին վերադելով անկենդիւ՝
Ծեր ու մանուկ ըսկըսեցին աւարը,

— Ամենայն ինչ, ասաց Օհարը, տըւած է,
Չ'են խմ աշուն, էլ չէ, շուկայ ու դինի.
Բայց թէ կ'ուզեն Դեմ հետ աստիճան երկրէքում՝
Այստեղեւ թող նա քեզ միշտ բաց լինի»։

Слѣдствіе:

ՄԱՏԱՆԻ

(Արեւելեան վէպ¹)

Իբրահիմ Պարսից երեւելի իմաստասէրը² երբ-որ տեսաւ մահի մօտենալը՝ իր բոլոր կայանքը ընծայեց Հաշին³, բայց մատանին, որ միշտ ձեռին ունէր՝ աւանդեց նորան, ով-որ բոլոր տերութեան մէջ հասարակաց կարծիքով ամենից խելոք եւ իմաստուն է համարուում։ Հաշը նշանակած էր նորա կտակակատարը⁴։ Այս պատուէրը մեծ դժուարութեան եւ տատամսութեան⁵ մէջ ձրդեց Հաշին։ Նա ուղում էր իմաստուն Իբրահիմի խնդիրքը ճիշդ եւ արդար կատարել, բայց չէր իմանում՝ ո՞ւմ տայ։ Նորա կարծիքով խելքը մարդուս ամեն արժանաւորութիւններից բարձրն էր։ Բայց որովհետեւ ամեն յիմար ուղում է խելք երեւել, ուստի շատերը սաստիկ կը վիրաւորուէին նորանից, եթէ նա իրա կամօք ում եւ իցէ տար մատանին։

Նրկար ժամանակ միտք էր անում Հաշը այս մասին. ամենեքեան ահուգողով եւ անհամբերութեամբ սպասում էին նորա կըտրական վճիռը։ Վերջապէս Հաշը այսպէս ուղեց վճռել. հրաման տալ բոլոր ժողովրդին միասին հաւաքուել եւ երբ-որ նորա կ'ժողովին՝ ասել բաղմութեանը՝ «Նա կըստանայ մատանին՝ ով-որ կըվճռէ այս երեք խնդիրը⁷»։ Ինչ է աշխարհա երեսին ամենից օգտակարը, «ինչ է ամենից հաճելին⁸» եւ ինչ է ամենից հարկաւորը⁹։ Նա երեք օր նոցա ժամանակ տալ միտք անելու։

Հաշը խիստ բարի մարդ էր յիսուն տարի անընդհատ⁹ թագաւորելով ուրիշ ցանկութիւն եւ նըպատակ¹⁰ չունէր, բայց եթէ երջան-

¹ պատմութիւն, повесть. ² փիլիսոփայ, мудрец. ³ Պարսից, Ղլբաշ-ներու թագաւորը, Шах. ⁴ կտակ կատարող, душеприкащик. ⁵ հոգս, մտմտութիւն, беспокойство. ⁶ դատաստանի կամ հարցմունքի որոշումը, решение. ⁷ հարցմունք, задача. ⁸ հաւանելի, դուրսկան, մախրութիւն, приятный. ⁹ անդադար, непрерывно. ¹⁰ վերջ կամ վախճան, որին մարդ ցան-անում է հասնել, цель.

կայնել իր հըպատակ¹ ժողովուրդը։ Սարծելով որ այս խնդիրներու վճիռը շատ կամ քիչ կ'օգնէ նորա բարի դիտաւորութեանը՝ միտք ունէր նորան տալ մատանին, ով-որ կըկարողանայ այս հարցմունքներու պատասխանը տալ, որոնք մարդուս երջանկութեան համար խիստ կարեւոր² են։

Նշանակած օրը հրապարակի³ մէջ մեծ բաղմութիւն ժողովեցաւ։ Հաշը եկաւ կանգնեցաւ իր ապարանքի⁴ պատշգամի⁵ վրայ ու ասաց յետագայ խօսքերը. «Տարեկաններ, իմաստուն Իբրահիմը իր մահից յետ թողեց այս մեծագին մատանին եւ պատուիրեց ինձ նորան տալ, ով-որ ձեր մէջ ամենախելոքն է։ Եթէ ես իմ կամքով կատարելի նորա կտակը, դուք անպատճառ կըմեղադրէիք ինձ եւ կողմնապահ⁶ կըկարծէիք. ուստի ես լաւ համարեցի ամենից միասին հրաւիրել եւ ձեր առաջ եւ ձեր յօժարութեամբ կատարել իմաստունի վերջի կամքը։ Նա առաջարկում եմ ձեզ երեք հարցմունք. ով-որ կըտայ նոցա ճիշդ պատասխանը՝ նա կըստանայ մատանին»։

Առաջինը այս է՝ «Ինչ է աշխարհա երեսին ամենից օգտակարը»։ «Փողն է, ասում էին ժլատները⁷ եւ փողասէրները։ — Անգործ կեանք վարել, ասում էին հարուստները եւ մեծատունները։ — Փաղաքշանքն⁸ է, ասում էին դրանիկները⁹, նուաստութեամբ գլուխ-տալով թագաւորին։» Հաշը չի բաւականացաւ այս պատասխաններովը։ Բաղմութեան մէջից դուրս-եկաւ մի խելճ բրահման¹⁰ ու ասաց. «Ամենից օգտակարը աշխատանքն է»։ Հաշը դարձելով նայեցաւ ցածահոգի շողորթներու վրայ ու շնորհակալ եղաւ բրահմանին։ Հիմի պատասխան տուէ՛ք, ասաց. «Ինչ է ամենից հաճելին աշխարհա երեսին»։ Հաղարաւոր-մարդիկ կանչում էին փողը, զուարճութիւնները, գինին, ծխախոտը¹¹, գիտութիւնը, տգիտութիւնը, եւ եւ։ Թագաւորին հաճոյ լինել, ասացին դրանիկները։ «Տարի գործել», պատասխանեց բրահմանը։

Վերջապէս «Ինչ է ամենից հարկաւորը աշխարհա երեսին», ասաց

¹ հնազանդ, օրէնքի եւ կառավարութեան տակ գտնուող, поданный.

² խիստ հարկաւոր, необходимый. ³ մեյտան, քաղաքի մէջ ընդարձակ դատարկ տեղ, площадь. ⁴ թագաւորի կամ իշխանի տուն, дворец, хоромы. ⁵ բալկոն. բալկոն. ⁶ անպաշտօն. ⁷ անպաշտօն. ⁸ անպաշտօն. ⁹ անպաշտօն. ¹⁰ անպաշտօն. ¹¹ թաւաբույս, թիւթիւն, табак.

Թագաւորը : Դորա սպառախանն-էլ այնքան տարրեր էին , որքան եւ առաջին հարցմունքներուն , ուստի յիշելը անգամ աւելորդ է այստեղ :

Հաջը դարձաւ դէպի բրահմանը եւ ուղաց նորա սպառախանը իմանալ : Ամենից հարկաւորը աշխարհս երեսին ճշն մարդ ու թիւ-նըն է , ասաց բարի եւ խելոք բրահմանը : Հատ ուրախացաւ Թագաւորը լսելով նորա իմաստուն սպառախանը . իսկոյն տուեց նորա մատանին . եւ այնուհետեւ միշտ խօսում էր նորա հետ զանազան առարկաներու վրայ , եւ խորհչութեամբ անում էր կառավարութեան դործերու մասին . եւ վերջապէս յանձնեց նորա առաջին նախարարի¹ սլաշտօնը :

Այս Հասի Թագաւորութեան եւ այս բրահմանի կառավարութեան ժամանակ Պարսից ժողովուրդը անցուց բարեբաստիկ² կեանք եւ վայելեց խաղաղ օրեր : Մինչեւ այս օրուայ օրըս յետնորդք³ օրհնելով յիշում են բարի բրահմանի անունը :

Ո ս տ ի կ :

(Նուէր եղբայրական Քեր. Պատկանեանին).

Ո՛ւր ես արագ գընում , խեղճ ոստիկ ծառին ,
Տե՛ս , չի ձրգեն քեզ ալիք անդունդը ծովին :

Ինչպէս անտէր որրիկ թշուառ , անսլաշտօն ,
Որ ընկել է ձեռքը չարանենդ մարդկան ,

Չ'ես ունենալ , ոստիկ , աղատութեան հնար ,
Օ՛հ կըլինիս , խեղճիկ , ալեաց չարաչար :

« Չ'եմ դարհուրում ծովից , ոստիկը ասաց ,
Կեանքըս արդէն կորել է , վաղուց եմ ցախած .

¹ վեղիր , министр. ² երջանիկ. ³ սերունդք , որդոց որդիք , потомки.

« Հարազատ այն ծառէն ինձ սուկեց հովը ,
Հիմի ի՛նչ . թո՛ղ տանէ , ուր ուզէ ծովը .

« Հիմուց դէնը ի՛նչ է էլ ինձ մըխիթար , —
Դաւար ծառին կըպէտու էլ չունիմ հընար » :

Ծիծեռնակ , ծիծեռնակ ,	Դու ստամի՛ թէ ինչպէս
Դու դարնան սիրուն թրոնակ ,	Աստ անտէր ու խեղճ եմ'ես ,
Դէպի ո՛ւր , ինձ ասա՛ ,	Միշտ լալով , ողբալով
Թըռչում ես այդպէս արագ .	Կեանքս մաշուել՝ եղել կէս .

Ա՛խ , թրոիր , ծեծեռնակ ,	Ինձ համար ցերեկը
Ծընած տեղըս Աշտարակ ,	Մութ է շրջում արեգը ,
Անդ շինի՛ր քո բունը	Գիշերը թաց աչքիս
Հայրենի կըտուրի տակ .	Քունը մօտ չի գալիս :

Անդ հեռու ալեւոր	Ասի՛ր որ՝ չի բացուած
Հայր ունիմ սրգաւոր ,	Թառամեցայ միացած
Որ միակ իւր որդուն	Լսն ծաղիկ գեղեցիկ
Սպասում է օրէ օր .	Հայրենի հողից զրկած :

Լըր տեսնես դու նորա՛	Դէ՛հ , սիրուն ծիծեռնակ ,
Ինձնից շատ բարեւ արա՛ ,	Հեռացի՛ր , թրոի՛ր արագ —
Ասա՛ , թող նըստի լայ	Դէպ Հայոց երկիրը
Իւր անբաղդ որդու վըրայ .	Ծընած տեղս — Աշտարակ :

Հարբած մարդու երգ :

Ուղիղ դնեալունից ես դուրս եմ գընում ,
Փողոց , ա՛յ փողոց , էդ ի՛նչ եմ տեսնում ,
Աջ գընամ , թէ ձախ՝ ծուռ են երկուսն-էլ ,
Փողո՛ց , տեսնում եմ , դու-էլ ես հարբել :

Լուսին-ջան ուխտդ ինչի՛ է ծրուած,
 Մէկ աչքդ կապուել, միւսըն կէս-բաց,
 Դու-է՛լ ես հարբել, ո՛վ դու անամօթ,
 Ամաչի՛ր ինձնից վաղուցուայ ծանօթ:

Բա՛ճ՝ էստեղ էստեղ, — տե՛ս, լսարտերներն-էլ
 Չ'են կարող ուղիղ ոտքի վրայ կանգնել:
 Մէկ սրբող են վառվում, մէկ սատտիկ խաւար,
 Կամ թէ սրտից սրտ կըսլւում անգագար:

Աղբէր, էս գիշեր ամենքն են հարբել,
 Ի՛նչ բան է մէնակ մէնակ ծով սրահել,
 Չէ՛, էդ կըլինի խտակ գրծութիւն:
 Ուրեմն նորից նոր դատանամ գնետուն:

Բարոյական խրատներ եւ իմաստալից խօսքեր:

- 1) Ինքը իրան գովելը ծիծաղելի է, ուրիշին վատաբանելը՝ ատելի:
- 2) Համեստ մարդոց մօտ գնալ-գալը զիւտ է, իսկ անառակներու՝ կորուստ:
- 3) Ուսումը երջանկութեան ժամանակ զարդ է մարդու համար, իսկ տարաբախդութեան օրերը՝ մխիթարութիւն:
- 4) Կիրքը հոգու տկարութիւնն է, թէ ուզում ես հիւանդ հոգիդ առողջացնել՝ լսի՛ր բանականութեանը ձայնին:
- 5) Ո՛չ չափազանց ամօթխածութիւնն է գովելի, ոչ լիրբ վայրահաջութիւնը, սրբկեշտութիւնն է նոցա ոսկի միջասահմանը:
- 6) Ով-որ մանկութիւնից սովորութիւն է արել իրա համար՝ ուտել, որ կշտանայ, եւ խմել, որ ծարաւը կըտրէ, այդպիսի մարդը երբէք սովատանջ չի մեռնիլ:
- 7) Տգէտը նման է այն կոյրին, որ ցուպ չ'ունի ձեռին:
- 8) Թէ ուզում ես թշնամիիդ յաղթել՝ բարի գործէ՛ նորա:

9) Մարդկային ցանկութիւնը պէտք է ամօքել եւ բարեխառնել, անհնարին է յաղեցնել (կըշտացնել):

10) Նա կ'ասուի ազատ, ով-որ շարժում է այնպէս, ինչպէս որ հրամայում է Աստուծոյ եւ թաղաւորի օրէնքը եւ իւր բարի խղճմը:

Առաջին մարդ:

Պե՛ռ էն ժամանակ, երբ-որ մարդս չ'էր ստեղծուած՝ երկրիս վրայ բնակում էին զանազան կենդանիներ, որոնք ըստ մեծի մասին առաւել մեծ էին քան թէ այժմեան ապրող անասունները: Պե՛ռ այժմ գըտնում ենք տեղ տեղ ահագին գաղաններու կմախներ երկրիս մէջ, որոնք մեղ ցոյց են տալի՝ թէ մարդկան ստեղծմանից առաջ այլ տեսակ է եղել աշխարիս երեսը. որովհետեւ այդ գաղանների առամները եւ ոսկորները ո՛չ թէ միայն իրանց վիթխարի հասակով են աչք-ընկնում, այլ այնպիսի տեղերում են գըտնւում, ուր այդպիսի կենդանիներ կլիմայի պատճառաւ չ'են կարող բնակուել: Օրօրինակ՝ հիւսային Սիրիւրումը գըտնում են ահագին փիղերու առամներ, բայց այժմ ո՛չ մի փիղ չի կարող ապրել այդ սառը կողմերումը: Կամ այդ կենդանիները ուրիշ բնութիւն պէտք է ունեցած լինին, կամ, ինչ-որ առաւել հաւանական է, — այդ երկիրներում կլիման ուրիշ եղած պիտի լինի: Մինչեւ այժմ մեղ հիացնում են վաղուց կորած կենդանիներու ոսկորները: Հարաւային Ամերիկայումը Բուէնոս — Այրէս քաղաքի մէջ հարիւր ոտնաչափ գետնի տակին մի վիթխարի կմախք են գտել, որ ինչպէս երեւում է՝ նախնի դարերից է մնացել: Այս մի այնպիսի ահագին յամրագնացի կմախք է, որի առաջ ոընդեղջիւրին կարելի է նուրբ ասել, փիղին՝ թեթեւ եւ ծովաձիին՝ շնորհաշուք: Դորա բարձրութիւնը եօթը ոտնաչափ է, երկայնութիւնը՝ տասնըւորս, ուրեմն աւել երկայն քան թէ փիղը: Խառնումը մի գոմէշի գլուխ գտնուեցաւ գետնի մէջ, որի եղջիւրները արմատի մօտ մին մինից երկու ոտնաչափ հեռաւորութիւն ունէին, այնպէս որ՝ այդ կենդանին շատ մեծ եղած պիտի լինի: Նոյնը կարելի է ասել Խըլանդիաումը գըտնուած

350-2003

արագընթաց եղջերուի համար, որի եղջիւրները մին ծայրից մինչեւ միւսը տասնըւթսու ոտնաչափ էին: Այս ասածներս միայն սակաւթիւ օրինակներ են, որոհետեւ այժմ կան անթիւ բազմութիւն այդ չնաշխարհիկ գազաններու կմախներից Աւրուպայի զանազան տէրութիւնների մէջ:

Չի կարելի կրտսական ասել ի՞նչ է պատճառը, որ այդ կենդանիները այժմ չ'են ապրում, եւ ինչո՞ւ նոցա ոսկորները տեղ տեղ ցրուած են կամ հողով ու քարով ծածկած: Հաւանական է, որ այդ պատճառել են ջրհեղեղները, որոնք Նոյայ ջրհեղեղից առաջ քանի անգամ երկրիս վերայ պատահել են: Հատ տեղ պարզ երեւում է, որ շատ երկիրներ՝ նա եւ բարձր լեռներ առաջ ջրով ծածկած եղած պիտի լինին. բայց պատմութիւնը մեզ ոչինչ չի կարողանում ասել այս ահագին փոփոխութիւններու վրայ, որ առաջ են եկել երկրիս մակերեւութի վրայ:

Յայտնի բան է՝ մենք չ'գիտենք—երբ եւ ո՞ր տեղ Աստուած մարդուն ստեղծեց: Հատ ժամանակ անցաւ՝ մինչեւ-որ մարդիկ իրանց համար լեզու հնարեցին եւ մանաւանդ՝ գիրը: Ինչ-որ մեզ յայտնի է նախածին մարդկան մասին, այդ բոլորը միայն կարծիք են. որովհետեւ ամեն ազգ իւր կերպի է մեկնում մարդկային ազգի գոյանալը: Մենք չ'գիտենք եւ այն՝ արդեօք բոլոր մարդիկ մի զոյգից են առաջ-եկել, թէ՛ Աստուծոյ հաճոյ է եղել շատ մարդկային զոյգեր աշխարհիս զանազան կողմերումը ստեղծել: Այս վերջի կարծիքը բաւական հաւանական է թուում, երբ-որ նայենք այն մեծ տարբերութեանը, որ երեւում է զանազան մարդկային ցեղերու մէջ:

Մարդկային ազգի ծագման մասին ամենից բնականը Աբրաքեցւոց աւանդութիւնն է, որ մենք տեսնում ենք Սոլսիսի առաջին գրքի (ծննդոց) մէջ: Այդ աւանդութիւնը բնութեան շատ յարմար է, եւ ցոյց է տալի՝ ինչպիսի երեխայական կարծիք ունէին Աստուծոյ վրայ: Այսբանը միայն յայտնի է, որ առաջին մարդիկ (գոնէ Աւրուպացւոց եւ քանի մի Ասիական ազգերու նախահարք) Ասիայումն էին բնակում, եւ ինչպէս երեւում է՝ Միջագետաց մէջ: Արեւ-որ նոքա բազմացան՝ տարածուեցան տեղէ-տեղ եւ գրաւեցին իրանց մերձակայ եւ շրջակայ երկիրները: Այսպէս՝ կամաց կամաց առաջ-եկան ազգեր, որոնք մի քանի ժամանակից ե՛ւ լիզուով, ե՛ւ բարբով, ե՛ւ զգեստով, նա՛ եւ՝ կերպարանքի գիծերով մին մինից սկսեցին տարբերելու. պատ-

ճառ-որ՝ կենցաղավարութիւնը եւ կլիման մեծ ներդրածութիւն ունին մարդու արտաքին կերպարանքի վրայ

Ամեն ազգ նոր նոր գիւտեր արաւ՝ թէ կարօտութիւնից ստիպուած եւ թէ պատահմունքով: Պղինձ հալելու եւ մետաղ գործելու արուեստը վաղուց պէտք է հնարուած լինի: Աստուած իւր առանձին Նախանամութեամբ մարդու ամենից առաջ այն գիւտերն է անել տուել, որոնք նորան ամենահարկաւորն էին: Մեծ կորուստ չէ՛ մեղ համար, եթէ մենք չ'իմանանք՝ ի՞նչ կեանք անցրել են մեր նախահարք. բայց կարծելի է որ նոքա որսորդ եղած լինին, թէ իւրեանց պարէնը ճարելու համար, եւ թէ վայրենի գազաններից աղատուելու. նմանապէս հաւանական է, որ կարօտութիւնը շատ վաղուց ստիպել է մարդուն զէնք շինելու. այդ մենք տեսնում ենք զրեթէ ամենայն վայրենի եւ կղզաբնակ ազգերու մէջ: Մարդս իսկոյն մի ուրիշ գիւտ-էլ արաւ: Նա տեսաւ որ շատ կենդանիներ կան, որ այնքան կատաղի չ'են եւ հեշտութեամբ ընտանեում են: Այսպէս առաջ-եկաւ հովուութիւնը եւ խաշնարածութիւնը: Դորանից ուշ մարդ հասկացաւ սերմնացանութեան եւ բնակարան շինելու օգուտը: Հիմի հասկացաւ մարդս այն շահը, որ կարող է յառաջ գալ նորան միմեանց հետ միաւորուելից: Այսպէս հաստատուեցան մէկ տեղ շատ մարդիկ. մինը օգնում էր միւսին այն բանով, ինչ-որ ինքը ունէր կամ գիտէր:

Ինչպէս որ ամենաբարի Աստուածը մարդուս առաջնորդում էր զանազան գիւտեր անելու, նոյնպէս նա մարդուս միտքը բերեց առաջին հաւատոյ եւ կրօնքի զգացմունքը: Ինչպէս պատահեցաւ այդ՝ մենք չ'գիտենք. բայց հաստատ գիտենք, որ այդ եղել է, պատճառ-որ՝ դժուար կարող էր մարդս լոկ մտածմունքով հասնել այն մըտքին, որ միակ Աստուած պէտք է պաշտել. ո՛ւր մընաց որ առաջին մարդիկ տգէտ եւ անփորձ էին այդ խորհրդածութեանց համար: Ուրեմն Աստուած յայտնուեցաւ մարդկան: Բայց նոցա հաւատոյ կարծիքը յարմար նոցա խելաց՝ խիստ թոյլ եւ անկատար էր: Նոքա այսբան միայն գիտէին որ՝ «կայ մի «Աստուած, որ ստեղծել է ամեն բան, ինչ-որ մենք տեսնում ենք, — «ծառերը, որ մեղ պտուղ են տալիս, արեւը, որ մեղ ջերմացնում է. «նա բարի եւ հզօր Աստուած է. մենք պիտի կատարենք, ինչ-որ նա «մեղ հրամայում է, թէ չէ՛ նա մեղ կ'պատժէ. նա է, որ փոթորիկ «է հանում եւ ամպերով զոռում է. նա ուղւում է այն, ինչ-որ մեղ օգ-«տուէտ է. մենք պիտի ուրախութեամբ հնազանդինք նորա սուրբ կա-«մայր»: Իհարկ է՝ շատ չի տեւեց նոցա հնազանդութիւնը Աստուծոյ

սլատուիրանքին : Օգտականութիւնը նոցա, համեմատելով խելքի եւ հանձարի հետ՝ շատ զօրեղ էր : Նոքա փորձեցին Աստուծոյ օրէնքը զանց առնելու, եւ տեսան որ չարութիւնը երբէք անսպառիժ չի մընալ եւ անձին վնաս բան է : Ուրեմն սկսեցին վախենալ Արարչից եւ թաղ-կենալ նորանից, եւ մտածում էին՝ ինչպէս անենք, որ Աստուծոյ հետ կրկին հաշտուինք : Այդպէս կամաց կամաց նոքա զոհ (մատաղ) անելու վրայ-եկան : Տեսան որ ծուխը (մուխը) դէպի երկինք է բարձրանում, ուր-որ կարծում էին Աստուած կենում է. ուրեմն այդ բարձրացած ծուխը նորա հասնելով հաճելի կ'լինի : Այս անկատար հաւատը ասվում է՝ Նահապետական կրօնք :

Բայց (ինչպէս Երրայեցւոյ սլատուիչը ասում են) որ մարդիկ քանի գնացին՝ այնքան աւել չարացան եւ դարձան ճշմարիտ Աստուածապաշտութենէն, այդ ժամանակ Աստուած վրձուեց բոլոր մարդկան ազգը բնաջինջ անել. եւ այդ աղէտքից ազատեց միայն Նոյին եւ նորա գերդաստունը, որ Աստուծոյ երկիւղ ունէր : Զրհեղեղի սլատուութիւնը ամենին յայտնի է : Նոյս սերունդք այնքան բաղմնացան, որ սարսառերեցան կրկին մին մինից բաժանուել, եւ այդպէս առաջ-եկան զանազան ազգեր : Հատ կարելի եւ հաւանական է, որ Զրհեղեղը տարածուած լինի միայն երկրիս մի մասին վրայ, եւ միայն այն մարդիկը կորած լինին, որոնք կենում էին միջին Ասիայում, այնինչ ուրիշ ազգեր այդ ընդհանուր կործանումից ազատուած լինին : Բայց այս միջին եւ անյայտ ժամանակի վրայ միայն այն է մեղ յայտնի, որ մենք դորա վրայ սակաւ տեղեկութիւն ունինք : Զրհեղեղը սլատահած պիտի լինի 2004 տարի Քրիստոսի ծննունդից առաջ :

(Թարգմանութիւն 'ի գերմանականէ).

Սըմբատ Բագրատունի.

(Աղգային Վէպ)

Ինչ է խմբել ժողովուրդը Բիւզանդիա քաղաքին,
Ինչ է սպասում բաղնիքիւնը Չիարշաւ հրապարակին.

Սուրբ Սովիա եկեղեցւոյն դաւիթք ամեն են դարտակ,
Փողոցները են ամայի, դոց է ամեն մի կըրպակ.
Ինչ է բաղմել կայսրը Սորիկ բարձրաւանդակ յառադաստ,
Ինչ են պատել պալատականք նորա դահլիճըն ըղգաստ :
Հառաչում են ահեղ ձայներ, դող են ձրգում ամեն սիրտ,
Գաղաններու դոչ է լըտում՝ մարդկան ազգի արհաւիրք :
Ժողովըդեան տօն է այսօր Բիւզանդիա քաղաքին,
Բաղնիքեան տօն է այսօր Չիարշաւ հրապարակին. —
Պիտի դատեն Բաղրատունեաց քաջ նախարար Սըմբատին,
Պիտի դատեն ու պիտ՝ ձրգեն, որ կուր լինի գաղանին :
Սա այն Սըմբատն է, որ անցաւ խիտ անտառով մի լոյս օր
Հեծեալ գոլով, ինչպէս կ'ասեն, ձի յաղթանդամ եւ հրջօր,
Յարձակեցաւ, բռնեց ոստը հարիւրամեայ մի ծառին
Եւ երանօք բարձրացրեց հետը իրա հրջօր ձին.
Սա այն Սըմբատն է, որ չ'ուղեց լըսել Սոյսեր հրամանին,
Չըյօժարեց գընալ Թրակէ՝ հեռու իրա աշխարհին.
Չըյօժարեց թողնել անտէր մեր անտերունչ հայաստան,
Որ չ'ըլինի մեր աշխարհը Յունաց ոտից չար կոխան :
Բերին առաջ այս Սըմբատին թագաւորի դահի մօտ,
Եւ կարգացին դատով ըձիւ (Յունաց յաւիտեան ամօթ).
«Անհրաժանդ եւ դաւաճան դործոց նորա պատճառաւ՝
Գաղաններու առաջ ընկնել» նորա վրձիւը հատաւ :
Խաւոյն եկան դահիճները, մերկացուցին հըսկային
Եւ հազցըրած անդրաւարտիք՝ ձրգեցին մէջ Ալանիկին :
Նըշան տուեց թագաւորը, որ ըսկըսեն հանդէսը.
Բացին դուռը, մըտաւ դանդաղ մի արջ Ալանիկի ներսը :
Արձակեցաւ քաջի վերայ գաղանն ուժգին կատաղի,
Բայց հըսկայի աղաղակից անշարժ մընաց իր տեղը :
Առաջ-գընաց այրն կորովի հաստաբաղուկ Սըմբատը,
Ուժեղ ձեռքը զարկեց ջարդեց չար գաղանի ճակատը.
Չէն չիհանեց վայրագ արջը, մընաց անշարժ ու անշունչ.
Քաջն լըռիկ ըսպասում էր իւր վրձիւը անտրտունջ.
Արկին անդամ արձակեցին քաջին վերայ ահեղ ցուլ,
Արկին հըսկան աղաղակեց հրջօր ձէնով իւր անդուլ.
Բրոնեց ջրոտ ձեռներովը ցուլի երկու եղջիւրից,
Մինչ յոգնեցաւ ցուլն ահեղ իւր ստրանոցն քարշելից :

Նա զօր-արաւ եւ խորտակեց եղջիւրները ահագին ,
 Մինչ թուլացած ցուլը անդարդ դարձաւ փախուստ տնտեսական ,
 Բայց եւ այդպէս չ'ազատեցաւ քաջի ձեռքէն թրշնամին ,
 Բրոնեց Սրմբատ երկու ձեռքով նորա կրճղակն ու աղին ,
 Քաշեց հանեց ոտից կրճղակն . խեղճ կենդանին զարհուրած
 Փախաւ գրնաց երեք ոտով՝ չորրորդ ոտը վեր-սկսեց :
 Այն ժամանակ Կայսրն Սօրիկ տուեց մի նոր հրաման ,
 Որ բաց-թողնեն քաջի վերայ մի սէգ առիւծ ափրիկեան :
 Մըռնչելով նա դուրս-սլործաւ , յարձակեցաւ քաջին դէմ ,
 Բայց մեր Սրմբատ նախարարին հասաւ օգնութիւն վերէն .
 Առջ-գրնաց դէպ առիւծը , բրոնեց ականջէն նորա ,
 Եւ յաջողեալ իւր զօրութեամբ՝ նրստաւ գազանի վերայ ,
 Բրոնեց հրդօր իւր ձեռքը խրոչափողը գազանին ,
 Մեղմեց , սեղմեց եւ սատակեց իւր անասուն ոտովին :
 Թընդաց երկիրն ազազակէն ապուշ կրթած ամբոխին ,
 Որ զարմացած զօրութեամբ հաստակորով հրակային՝
 Բարձրացուցին իւրեանց ձէնը , ողորմութիւն խնդրեցին
 Թագաւորէն , որ աղատէ կարծեցեալ դաւաճանին :
 Բայց նա նրստէր իւր սատակած թշնամույ բաշն դեռ գրկած ,
 Որ փոքրը մի դադար առնու այդ կրողի մէջ վաստակած .
 Արիւնն հոսում էր քանի տեղ գազանայաղթ հրակայից ,
 Բայց արտասուաց առատ աղբիւրն նա չ'էր հոսում աչքերից :
 Այն ժամանակ սարկելէ , շրթեր եւ գեղեցիկ թաղուհին
 Խընդրել քաջին ողորմութիւն ոտքը ընկաւ արքային :
 Պաղատելով միտքը բերեց՝ ինչպէս առաջ ժամանակ
 Սրմբատ նորա սիրելին էր եւ որդեգրերն մենակ ,
 Երբ թշնամեաց ասածներուն նա իւր ականջն չ'էր բացել ,
 Եւ ոտխաց բամբասանքին նա իւր ուշիւր չ'էր դրել :
 Կայսրն Սօրիկ միշտ զարմացած քաջ Սրմբատի զօրութեան ,
 Հրակայադէմ կերպարանքին եւ կորովի սրնդութեան՝
 Խոնարհեցաւ պաղատանքին իւր նազելի դըշխային
 Եւ կատարեց խընդրութեամբ ազազակող ամբոխին :
 Հրաման տուեց , որ դադարի այս չարաշուք պատուհաս ,
 Ողորմութիւն արաւ նորա՝ չ'առնելով անձին վրնաս .
 Առջ-եկան պալատականք՝ « Կեցցէ՛ արքայ » գոչեցին ,
 Եւ վաստակեալ Նախարարին փառք բաղնիս ճամբեցին .

Օգեցուցին պերճ պատմութեան , ոսկեպսակ ըզգեստներ ,
 Հրաւիրեցին Կայսեր ընթրիք , ուր պատրաստ էր խում ու կեր .
 Փառք բերին Նախարարին ճաշի սեղանի առաջ ,
 Ուր ժողովեալ կանգնած կային Յունաց մեծաւեճքն քաջ ,
 Նըստեցուցին թագաւորի եւ թագուհւոյ մէջ տեղը .
 Այսպէս շրթեր պայծառացաւ Բագրատունի անմեղը :

Սայրաքաղաքումը կրթած երիտասարդ .

Տեղը եկաւ՝ Հայ է նա , տեղը եկաւ՝ այլազգի ,
 Իրօք ոչ այդ եւ ոչ այն է , այլ ծընունդ մի նոր ազգի .
 Հագնւում է նա միշտ en grand , ման է գալիս à la chique ,
 Շաշ է ուտում՝ ո՛ւր էք կարծում , chez Dussot կամ Dominique !
 Կարդում է նա Debats, Morning, ո՛չ Նաղմալէպ , ah ! fi donc !
 Ֆրանսերէն-էլ կտորատում է , — հայերէնն է mauvais tons .
 Օարթում է նա ուղիղ մէկին , անկողնի մէջ թէյ խմում ,
 Նախաճաշիկն է երեքին գաղղիացի պանդոկում :
 Վեցին քառորդ ճաշի ժամ է չընաշխարիկ մեր Հային ,
 Ո՛չ թէ ստիպուած է այդ անել , այլ որ վրանն է ի խօսին :
 Ուշի ուշով հետեւում է Պետերբուրգի լուրերուն ,
 Դերձիկից-էլ ճիշդ տեղեակ է новомодный շորերուն :
 Թէ եւ զուրկ է մուգիկայից , բայց opera սիրում է ,
 « Bosio » անոյշ ձէնից նորա խելքը գընում է :
 Պինդ խօսում է ինչ-որ կանխաւ feuilletonումն է կարգել ,
 Խօսքով աշխարհ կործանում է մեր պարոնը ան արգել :
 Նէպիր , Դունդաս ու այլ անձինք են նիւթ-նորա գըրոյցին , —
 Պախարակում է Հիւգօն ու սիրում է Դիկէնսին :
 Նա սիրում է , նա ատում է ո՛չ սեպհական իր խելքով ,
 Նա խմում է , նա ուտում է ո՛չ իր բերնի ճաշակով .
 Նորա խելքը feuilletonն է , прейс-курантъն է ճաշակը .
 Ու Գիտութեան Դեմարանը է որ-ասես պանդոկը :

Քանի տարի քաշ է գալի Պետերբուրգում այս կերպով
Ու յետ դառնում իր հայրենիք դարտակ խելքով ու ջերով
Այնուհետև պահանջումքը նորա մեծ են Լանհեթելթ,
Միայն ինքն է խելք գիտուն, իսկ այլը՝ կոպիտ ու տրգէտ
Այդ էէ՛ դարմանք, որ յիմարը ուղէ պատիւ իր անձին,
Նա՛ յիմար է, որ անարժան տայ պատիւը յիմարին
Բնութենէ խելաղուրկին Պետերբուրգը խելք էի տալ,
Մեծ հունար էէ փողոցներում աննըպատակ միշտ ման-գալ:

Նախիջուանի երգ:

Նախջուան քաղաք Տօն գետին քովը
Օարդարուած, պայծառ շէն տուներովը
Լաւ կեանք վայելել ու-որ ուղենայ՝
Հանդիստ ապրելու Նախջուան կենայ:

Աղջիկներ շատ կան սեւ աչքով ունքով,
Գեղեցիկ տեսքով ու բարի վարքով
Ու-որ ուղենայ իրէն հարա գրանել
Խրտրելէլ ուխտի տեղն պէտք է քալել:

Արիցէ՛ք տըղաք, մէկտեղ թօփ ըլանք,
Աղջիկ ընտրելու խրտրելէլ երթանք
Կըտեսնունք անտեղ պիւլլիւններ սիրուն,
Հետը քալելով մօր, մօրքուրներուն:

Հագուստին դարդար աթլաս ու կլիսաէ,
Վրայի ձըգածը սեւ մօռէ խաս է
Աչքերը չորս սէմթ ասդին ու անդին՝
Աճափ կըտրիճին կըկըպէին աչքին:

Կենճ՝ տըղոց համար տուղախ կըտընին,
Չիմացած կուգան շուտ մէջը կ'իյնին:
Այժմեան աշխարքի ասպէս է վարքը՝ —
Խաս հագուած՝ մարդոց կըտանին խելքը:

Խակական երջանկութիւն:

Մի դեռահաս հովիւ մի գարնան պայծառ առաւօտ կանանչ հո-
վիտի՝ մէջ արածացնում էր իր ոչխարները ու սրտի ուրախութիւնից
մէկ տաղեր էր ասում, մէկ՝ պար էր գալի: Մի որսորդ անտառից
դուրս-գալու ժամանակ տեսնում է նորա եւ ասում է՝ «Մի՛րելիս, ինչո՛ւ
ես այդքան ուրախ»: Տղան պատասխան է տալի. «Ինչո՛ւ էի պիտի
ուրախ լինիմ. մի թագաւոր էի կայ աշխարումըս, որ ինձանից հարուստ
լինի»: «Չեմ հասկանում՝ ի՞նչ է միտքդ այդ ասելով», պատասխանեց
որսորդը: Տղան ասաց՝ «Պարզ եւ կապուտակ երկնքի մէջ ինձ-էլ այն-
քան լուսաւորում է արեգակը, ինչքան եւ թագաւորին. սար ու ձոր՝
ինձ համար-էլ այնքան են ծաղկում, ինչքան եւ նորա. երկու ձեռքըս
հարկւր հազար ոսկու հետ չեմ փոխիլ. երկու աչքըս թագաւորի
իլած-էիլած ակն ու մարդարիտներից վեր աժեմ: Այդ դեռ եւս ամենը
էէ՛. ինչ-որ ինձ պէտքն է՝ ունիմ, պատճառ-որ պէտք եղածից աւել չեմ
ցանկանում. ամեն օր կուշտ ուտում խրմում եմ. հագուստի կարօտու-
թիւն չ'ունիմ. տարեկան ոռճիկըս՝⁴ բաւական է մնացած բաներու հա-
մար: Դորանից յետոյ կարո՞ղ ես ասել, որ թագաւորը ինձանից աւել
ունի»:

Որսորդը ժպտաց ու ասաց, «Ասածըդ ճշմարիտ է, որդեակ՝ թէ
որ ուղում ես միշտ երջանիկ մնա՛լ միշտ այդ խորհրդով կա՛ց»:

¹ долина. ² охотникъ, егеръ. ³ оврагъ. ⁴ жалованье.

Հարկաւոր գիտելիք.

1. Փող.

Փողիփոխական առուտուրով¹ պարապում են միայն այն ազգերը, որոնք լուսաւորութեան ամենաստոր աստիճանումն են. բայց որ կամաց կամաց կրթութիւնը մշտնում է նոցա մէջ եւ նոքա սկսում են հաղորդակցութիւն ունենալ դրացի ազգերու հետ՝ իսկոյն կարօտութիւն զգում են փողի, այսինքն՝ այնպիսի առարկայի, որով ամենի յօժարութեամբ, ամեն տեղ եւ ամեն ժամանակ կարելի է ստանալ մի ուրիշ առարկայ։ Փողը առաջի անգամ յայտնւում է այն ազգերու մէջ, որոնք պարապում են անասնաբուծութիւնով². այդ պատճառաւ ամեն բան նոքա զնահատում են անասունով, զորօրինակ՝ խաւով կամ Սրար ազգը փոխանակ ասելով՝ «այս առարկան այսքան ուրախ կ'արժէ» — ասում է «այս առարկայի գինը այսքան գլուխ ոչխար կամ ուղտ է»։ Խտինաց պեկուսիս խօսքը, որ կրնանակէ փող, դուրս է գալի պեկուս խօսքից, որ անասուն, պաճար ասել է։

Մենք Հայերս մասնաւոր անուն չունինք այդ խօսքի համար. մեր նախնիք³ արծաթ են ասել. մեր ժամանակուայ Հայերը մասամբ ստակ են ասում եւ մասամբ — փող. վերջինը կարելի է փոխ, փոխել խօսքերից կաղնուած լինի։ Մի բանի երկիրներումը, (զորօրինակ Սփրիկայի) փողը շինում են քարաղից⁴, կտաւից, կաշիից եւ խեցիներից⁵։ Բայց ամենից յարմար նիւթը հրահալելին⁶ (մետաղն) է, պատճառ-որ ամուր է եւ ամեն ձեւ կարող է ստանալ։ Կարծիք կայ, որ մետաղէ փողը Փիւնիկեցիք հնարած լինին։ Առաջի անգամ փողի տեղ գործածում էին որոշ ծանրութեան մետաղ. յետոյ սկսեցին նորա վերայ դրօշմել⁷ գինը եւ շինելու տեղը, եւ այդպիսի մետաղէ փողը դրամ (մօնէթա) անուանեցին։ Հին Սպարտաի փողերը սովորաբար երկաթէ էին։ Սնցեալ դարումը հնարեցին թղթադրամ⁸, որի շարժառիթը⁹ այն էր, որ մետաղէ դրամը ծանր գոլով մեծ անյարմարութիւն էր վա-

ճառականների համար տեղէ տեղ մանացնելու, որով դժուարանում էր առուտուրը։ Թղթադրամը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ վկայագիր, որով կարելի է փողերանոցից¹ ստանալ նորա մէջ նշանակած գումարը ոսկիով կամ արծաթով։ Թէ՛ թղթէ եւ թէ՛ մետաղէ դրամը զանազան դիպուածներումը փոփոխւում են. մետաղէ դրամը այն ժամանակ փոխւում է, որ ժամանակ ուր մետաղի գինը ինջնում է կամ բարձրանում է. իսկ թղթադրամը այն ժամանակ փոխւում է, երբ-որ մի տէրութիւն պատերազմներու պատճառաւ կամ ուրիշ հանգամանքներէ թուլացած՝ չի կարող նոցա տեղ փողերանոցից լիակատար դուրս-տալ մետաղէ դրամ. ահա՛ այդ է լինում պատճառը, որ շատ անգամ թղթադրամը կորցնում է իւր արժէքի մի մասը կամ միանգամայն գին չի ունենում, ինչ-պէս-որ պատահեցաւ Փրանսիաի Յեղափոխութեան² ժամանակ։ Այս իսկակաւն եւ հաշուեկաւն փող. իսկական ասվում է այն փողը, որ ունի իրա համար սեպհական դրամ, զորօրինակ՝ արծաթ ուրբլին, կէսնոցը, քսաննոցը, տասնոցը³ եւ. իսկ հաշուեկաւն ասվում է այն փողը, որոնց դրամը չի կայ, այլ միայն հաշուի համար գործածվում է. զորօրինակ՝ թղթադրամ ուրբլին, հին ալթինը, Հոլմնյեցւոց տալանտը, Պարսից թումանը եւ։ Լաւոսացւոց գլխաւոր եւ սովորական փողերը դոքա են. Ուուսի ուրբլին, իմպերեալը, կէս-իմպերեալը. Աստորիացւոց արծաթի դուլդէնը, որ հաւասարում է Ուուսի 2½ ուրբլին. թղթէ դուլդէնը հաւասար է 2 ուրբլի թղթադրամի, Պրուսի եւ Սախսնի թալէրը, որ հաւասար է Ուուսի ուրբլին, Բաւարացւոց դուլդէնը նմանապէս հաւասար է 2 ուրբլի թղթադրամի. Գաղղիացւոց Լիվրը կամ Փռանկը հաւասար է 90 կոպէկ թղթ. Անգլիացւոց շիլլինկը հաւասար է 115 կոպ. թղթ. ստեռլինկը հաւասար է 23 ուրբ. թղթ. Հոլանդացւոց գուլդէնը կամ ֆլօրինը հաւասար է 180 կոպ. թղթ. Սպանացւոց պիաստրը մօտ 5 ուրբ. թղթ. Օսմանցոց դուռուշը հաւասար է 20 կոպէկի։

¹ торговля. ² скотоводство. ³ предки. ⁴ каменная соль. ⁵ раковина.

⁶ металл. ⁷ чеканить. ⁸ ассигнация. ⁹ побудительная причина.

¹ монетный дворъ, банкъ. ² революція. ³ рубль, полтинникъ, двугривенная, гривенникъ.

Ն կ ա Ր Ի Է

(նուէր եղբայրական Յ. Պատկանեանին)

Ակնապիշ, անձայն, խորհուրդ ճակատիդ,
Պատանի ո՛ւր ես մըտքով մոլորած,
Ներկ ու վրձիններ ցիր-ցան առաջիդ,
Վըշեայ կըսուր քու հանդէպ փրօած.

Հոռուտուր աչերդդ, նայէ՛ դէս ու դէն,
Տե՛ս, քեզ ծաղրում է անմիտ ամբոխը,
Օարթի՛ր, սիրելի, այդ անուշ քընէն,
Գոնէ մի անգամ հանէ՛ քու ոխը,

Բայց դու ներում ես նոցա վեհ հողում,
Խուլ ես աշխարհի ունայն շըշուկին...
Յանկարծ աչերդդ փայլեց սուրբ շնորքով,
Հըսկայի սիրտդ թընդաց խիստ ուժգին:

Առիւր վրձինը, թաց-արիր ներկով,
Հունչ տուիր անշունչ կոսկիտ կըտաւին,
Երկնից խորհուրդը մեկնեցաւ քեզմով.
Քեզ անկարելին անյայտ է բնաւին.

Սէր, ատելութիւն, հանձար, բարկութիւն
Տուիր պատկերին մատիդ շարժուածով,
Ինչ-որ չի յայտնեց ճարտարի լեզուն՝
Դու պարզ յայտնեցիր անձայն խօսուածով:

Ապշեց ամբոխը. վաղեց յառաջեց
Քու կենդանագիր պատկերի դիմաց,
Ծնկաւոր զըմուռս ու հալուէ խընկեց,
Գոչեց մեծաձայն՝ «Դա է իմ Աստուած»:

Բայց, ա՛խ, քու անքուն ժամերու ճիգը
Քանի մի արծաթ հալիւ գին դըրին,
Ստեղծողդ դարձար քու խեղճ խրճիթը,
Ակեր շարեցին շուրջ քու պատկերին:

Վ ե Ր Ջ Ի Ն գ ա Ր Ո Ւ Ն :

Երգ օրհասականի :

Գարունն է եկել նախշուն թռեւերով,
Նախշուն թռեւերը պէսպէս ձեւերով,
Գոյն գոյն ծաղիկներ՝ կարմիր ու սպիտակ,
Վարդ, մելսակ, շուշան անուշ հոտերով:

Երկինք ու երկիր քեզ տօնեն, գարուն,
Օ՛ր ես քանց ամեն եղանակ սիրուն.
Նա անձրեւ ցօղէ առատ ՚ի վերէն,
Դա օրհնել տայ քեզ եկուր հաւերուն:

Ոսկի արեւը փայլէ քեզ վերէն,
Կենսաբեր հովը փրչէ ՚ի լերէն,
Ա՛խ, աղնիւ գարուն, եղանակ սիրուն,
Արդեօք դու ի՞նչ բաղդ բերիր ինձ Տերէն:

Գլխաբար իրթամ ՚ի սարտեղն այգուն,
Ախ ու վախ քաշեմ ես անդ օրն ՚ի բուն,
Չի կայ ինձ հանգիստ, ցընծութիւն սրտիս,
Ես վաղ եմ մոռցել զի՞նչ անդորր է քուն:

Մեռած, պատանքած դետնին կեանք տուար,
Տերեւթափ ծառին ստուերախիտ արար,
Քեզ թռչնոց երամ հանդէս կանչեցիր, —
Ի՞նձ մենակ խղճիս հսպէս մոռացար:

Առաջ-դնա, գարուն, դէպ Հիւսիսն ՚ի խոր,
Գընա՛ կանանչցուր դու անդ սար ու ձոր.
Որոնց անհամբեր քեզ կան՝ տո՛ւր բարեւ,
Ք՛ուրախ գալտեամբ նոցա զուարճացուր:

Առ զառ զալ տարի, զու ինձ կու գըտնես
Ո՛չ ՚ի մեր այգին եւ ո՛չ ՚ի պարտեղ,
Այլ անդարթ քընով հողի տակ պառկած,
Գերեզմանաքար մի վրաս կը տեսնես :

Առամբարուլին էն օղին է,
Որ մեղի քաջ ծանօթ է,
Որոյ համը չի տեսնելը
Ուսանողին ամօթ է.
Բայց հանապաղ, իմ սիրելի,
Մենք կոնծում ենք Առամբարուլի,
Առամբար-բիւրամ-բուլի Առամբարուլի :

Հայրս անդադար ինձ գըրում է՝
«Որդի-ջան շուտ աւարտէ,
Ժամանակդ արագ անցնում է,
Տե՛ս գրերըդ լաւ սերտէ».
Բայց նորս պարոն որդին
Կոնծում է Առամբարուլին .

Թէ դարդն ու հոգսը ինձ ներում է,
Թէ իմ քէֆը տեղը չէ՛,
Թէ աղջիկը ինձ խաբում է,
Ու էլ հաւատարիմ չէ՛.
Կ'ասեմ՝ «Աղջիկ, իմ նաղելի,
Քու տեղ կ'սիրեմ Առամբարուլի».

Թէ լերդս ու թորքս իմ մաշուել է,
Գլուխս-էլ սատիկ ցաւում է,
Թէ որ խմելն ու քէֆ անելը
Բըթիշին ինձ արգելում է.

Բայց ինչ ցաւ կ'ուզէ իլի,
Ես կ'կոնծեմ Առամբարուլի .

Երբ մայրս ինձ մի հարս ճարել է,
Ասում է որ պըսակում,
Եւ պարտքն ու կարգն ինձ ստիպել է,
Որ ես ճաշ ու քէֆ սարքեմ.
Ես ճաշի տեղ, իմ սիրելի,
Կ'ստնում առատ Առամբարուլի :

Բայց երբ կուգայ կեանքիս վերջը,
Մահս-էլ առաջիս տեսնեմ,
Օղին կ'ածեմ բաժակիս մէջը,
Հոգեհանիս-էլ կ'ասեմ.
«Վերջին անգամ, իմ պատուելի,
Եկ տաքացնենք Առամբարուլի» :

Մ ա ռ դ կ ա յ ի ն վ ի ճ ա կ ը :

Այս կեանքի ցաւերը, տառապանքը, նեղութիւնները ապացուցա-
նում են, որ շատ փոքր բաղդաւորներ կան՝ քանթէ անասուններ . մարդը
ունի ուրիշ վիճակ : Եթէ ամեն բաղդը պիտի վերջանայ մեղ հետ,
եթէ մարդը ոչինչ չէ կարող սպասել այս կեանքից յետ, եթէ այս
աշխարհը մեր հայրենիքն է, մեր ծագումն է ու երանութիւնն է, որ
մենք կարող ենք մեղ խոստանալ ինչո՞ւ պիտի տրադդ լինինք : Եթէ
մենք ծնուած ենք զգայական ուրախութիւնների համար, մի՞թէ նորս
չ'են կարող մեղ բաւականութիւն տալ ու հեռացնել մեր սրտի վիշտն
ու աղէտը : Եթէ մարդը ոչինչով վեր չէ՛ կենդանիներէն՝ ինչո՞ւ այն-
պէս չի անցնում կեանքը ինչպէս նա՞ առանց հոգսի, առանց անհանգըս-
տութեան եւ տըհաճութեան : Եթէ մարդը գիտէ, որ աշխարհի բաղդը
մշտնջենաւոր չէ՛, ինչո՞ւ չի գըտնում նորան այս երկրումը : Սորանից

Ե Ր Ր Ո Ր Դ

Թուահամարի պարունակութիւնը .

Մշակաւ մարդ	1
Մայրական սէր	3
Միւրջ երգ	5
Հաֆնէրի Քանապարհորդութեան ժամանակ պատահած անցք	6
Հանք եւ ստրուկ Սակաօի պատմութիւնը	8
Նրկրի բաժանումը	10
Մատանի (Սրեւելեան վէպ)	12
Ոստիկ	14
«Ծիծեռնակ, ծիծեռնակ»	15
Հարբած մարդու երգ	—
Բարոյական խրատներ եւ իմաստալից խօսքեր	16
Առաջին մարդը	17
Սըմբատ Բագրատունի (աղգային վէպ)	20
Մայրաքաղաքումը կրթած երիտասարդ	23
Նախիջեւանի երգ	24
Խակական երջանկութիւն	25
Փող	26
Նկարիչ	28
Վերջին գարուն	29
«Առամբամբուլի»	30
Մարդկային վիճակը	31

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0585648

